

מתן

על הפרת

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

תהילים משנור קי"ד

מזמור קי"ד הוא השני בשורת מזמורי ההלל (פרקים קי"ג-קי"ח), המכונים "הלל מצרי". סיפור יציאת מצרים הוא מאבני היסוד של אמונתנו וההיזכרות בגאולת עם ישראל ובצאתו מעבדות לחירות שבים ומודגשים. יש הרואים במזמורינו ובה שאחריו יחידה אחת, אך אנו נדון בו כביחידה העומדת בפני עצמה. במזמור שמונה פסוקים, הנחלקים לשתי חטיבות תוכן שוות באורכן. כל אחת משתי החטיבות נחלקת לשתיים, וכך ניכרים ארבעה בתים: בכל בית שני פסוקים, בכל פסוק שתי צלעות, הערוכות בתקבולת נרדפת. את מבנה המזמור ניתן לראות בתרשים הבא:

תואר התורות בצורה, כשמן היציאה ממזמור (א-ד)

בית ראשון: יציאת עם ישראל ממצרים ובחירתו (א-ב)

(א) בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם	בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז.
(ב) הַיְתֵה יְהוָה לְקֹדֶשׁוֹ	יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלֹתָיו.

בית שני: השפעת האירועים על איתני הבריאה (ג-ד)

(ג) הַיָּם רָאָה וַיִּנָּס	הַיַּרְדֵּן יָסַב לְאַחֹר.
(ד) הַהַרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים	גְּבָעוֹת כְּבָנֵי-צֶאֱן.

תגובת בצל המשנור המתבונן בהווה בתוצאות אירוצי הצבר (ה-ח)

בית שלישי: שאלת בעל המזמור (ה-ו)

(ה) מִה-לֵּךְ הָיִם כִּי תִנוּס	הַיַּרְדֵּן תִּסַּב לְאַחֹר.
(ו) הַהַרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים	גְּבָעוֹת כְּבָנֵי-צֶאֱן.

בית רביעי: תגובת בעל המזמור (ז-ח)

(ז) מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ	מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב.
(ח) הַהַפְּכֵי הַצֹּר אֶגַם-מַיִם	חֲלִמֵי־שָׁמַיִם לְמַעַיְנֵנוּ-מַיִם.

1. יציאת מצרים מזכרת בפרקים רבים בתהילים.
א. עיינו בפרקים הבאים ובדקו מהם מטרות אזכורה של יציאת מצרים. האם תוכלו למצוא מכנים משותפים בין כל האזכורים? תהילים ס"ו, פס' ה-ז; ע"ז, פס' טו-כא; ע"ח, פס' יב-יז; פ', פס' ט-טז; ק"ה, פס' כו-מג;
ב. עיינו במזמור קי"ד במה שונה אזכור יציאת מצרים כאן משאר האזכורים. עיינו גם בדבריו של **מ' וייס**:
הווי אומה, בהתייחס מזמור קי"ד ליציאת מצרים לא זו בלבד שאינו נותן ביטוי לתפישה הקונבנציונאלית במקרא, הרואה את יציאת מצרים כגילוי גדולתו או חסדו של ה', אלא שגם אין מתבטאת בו התפישה האינדיבידואלית ש'בצאת ישראל ממצרים' עשה העולם הפיסי הכל כדי שיתגשם בו העולם המיטאפיסי: העולם של "ממלכת כהנים וגוי קדוש". התפיסה האינדיבידואלית המעוצבת במזמורנו היא שבחירת ישראל, אשר ארעה 'בצאת ישראל ממצרים', היתה הפיכה בבריאה, ביתר דיוק, בריאה חדשה. כך העלה ניתוח המזמור לפי שיטת האינטרפריטאציה הכוליית, שהיא השיטה הפרשנית האדוקואטיית להבנת כל יצירה ספרותית ולכן גם להבנת מזמורנו.
2. א. המזמור מעוצב במבנה טבעת וניכרת זיקה בין הבית הפותח את המזמור לבין הבית הנועל אותו. עיינו בבית הראשון ובבית האחרון. מה הזיקות בין הבתים. שימו לב לקשר המצלולי שבין "מצרים" ו"הצור...מים".
ב. הבית השלישי חוזר על קודמו. החיווי הופך לשאלה. האם ניתן לטעון שמבנה המזמור הוא: א,ב,ב,א.
3. כפי שמציין **שטראוס** במאמרו,² לכל אורכו מעוצב המזמור בסגנון של המשכה מטור אל טור. כלומר חלקי המשפט (פעלים, שמות עצם, או מילות שאלה) נמשכים מכוח התקבולת מצלע אחת לחברתה. סגנון אליפטי זה הוא מסממניה המובהקים של השירה המקראית.
א. בחנו כמה מילים נמשכות מטור אחד למשנהו?
ב. איזו תחושה מקנה ההמשכה מטור לטור?
ג. האם היא עולה בקנה אחד עם התנועה הרעיונית המוצגת במזמור?
4. א. מבחינת תוכנו נסב המזמור על יציאת בני ישראל ממצרים. עיינו בשמות י"ד-ט"ו, י"ט וביהושע ג'-ד' ועמדו על הזיקות והקשרים בין מזמורנו לבין התיאורים שם.
ב. בנוסף להדי הנסים הנשמעים במזמור, המעמד כולו מדומה לבריאת העולם. עמדו על האנלוגיות לבריאת העולם וחשבו מהי המשמעות והמסר של הקישורים הללו שבעל המזמור יוצר בין בריאת העולם ובין יציאת מצרים.

בית ראשון

5. הבית הראשון הנו אזכור האירוע ההיסטורי של יציאת מצרים ומשמעותו. הפסוק הראשון מספר על היבדלותם של ישראל מתוך מצרים גם מהארץ וגם מהעם, ואלו הפסוק השני מדבר בבחירת עם ישראל.
א. פסוק א' הוא משפט תיאור זמן, המשמש הקדמה לפסוק ב', ולאירועים הנדונים בהמשך המזמור. עיינו בשמות י"ט, א ובבראשית כ"ה, כה-כו, ל"ח, כט. למה רומז השימוש בשורש י.צ.א?
ב. המשפט מתאר שני היבטים של שיעבוד מהם השתחרר עם ישראל בצאתו ממצרים: האחד - הארץ השני - העם. המילה "לעז" שמשמעותה בלשון חכמים היא "שפה זרה" ["והלועז ששמע אשורית" (משנה, מגילה, ב'א)] היא מלה

1 מ' וייס, "יציאת מצרים בתהלים קיד", תרביץ נא, ד (תשמ"ב), עמ' 227-235.

2 א"ל שטראוס, עיון בתהילים קי"ד, על שלשה מזמורים מספר תהלים, ירושלים: המחלקה לעלית ילדים ונוער, מדור להדרכה, תשי"א.

יחידאית במקרא. מדוע לדעתכם בעל המזמור מתאר את העם המצרי כ"עם לועז"? עיינו גם בדברים כ"ח, מט-ג, ובירמיה ה', טו.
ג. עמדו על ההפיכה הכפולה והדרמטית שחלה במצבו של עם ישראל לפי הבית הראשון.

בית טז

6. הבית השני עוסק בתיאור תופעות בטבע. כפי שמציין **מ' זקוביץ** תיאור הזמן שבפסוק הראשון נמשך גם לפסוק השני, ושני הפסוקים מביעים את השפעת האירועים הנזכרים בחלק הראשון על גופי המים ועל היבשה.³
מלבד הים והירדן מתאר המשורר תופעות נפלאות נוספות. מה משמעותה של תנועת ההרים והארץ? עיינו בדבריו של **מ' וייס**: בעקבות הטרנספורמציה בעולם ההיסטוריה התחרשה טרנספורמציה בעולם הטבע. לכל יסוד הייתה קביעות מאז בריאת העולם. כל יסוד יש לו את הטבע שלו. ביציאת מצרים התרחש שינוי בטבע המציאות, ושינוי זה גורם לחלחלה ביקום. התופעה העל - היסטורית גרמה לכך שיסודות בראשיתיים נסו ונסוגו מן המקומות שנקבעו להם במעשה בראשית, היינו, גרמו לבריאת עולם חדש. כל המים שבעולם נרעשים משום שמחולל הארץ הופיע בעולם. מדוע כל יסודות בראשית חרדו? משום שהתרחש שינוי בבריאה. החלחלה נוצרת בעקבות העובדה שהאדון המחולל את הארץ הוא מעתה אלוהי יעקב.

בית טז

7. בבית השלישי יש חזרה רטורית על הבית השני.
א. מהי משמעותה וחשיבותה של חזרה זו?
ב. כיצד השוני שבין שני הבתים משקף את השינוי בתפקידו של בעל המזמור?

בית רבי"ז

8. בבית הרביעי ניתן ההסבר התיאולוגי לשאלה המופיעה בבית השלישי: הופעת ה' היא זו שגרמה לחלחלת הארץ.
א. המילה חולי' היא רב משמעות. עיינו במקורות הבאים ועמדו על שלושת הפרשנויות האפשריות למילה:
< שמות ט"ו, יד; תהילים נ"ה, ה.
< תהילים כ"ט, ח-ט.
< ישעיהו כ"ג, ד; מיכה ד', י.
ב. מדוע בסיום המזמור בעל המזמור עושה שימוש בלשון בינוני "הופכ"י" ולא בלשון עבר?
ג. לאור כל זאת, מהו לדעתכם המסר של המזמור? עיינו גם בדבריו של **מ' וייס**:
הטרנספורמציה בהיסטוריה מובילה לתהליך של תיקון עולם, לכן המים לא הורסים אלא נסים. הם מופיעים ביבשה במקומות חדשים ככוח מצמיח. מעיין אגם ולא מבול....
שלא כשירת הים, לא כוחו הגדול של ה' בהטבעתו את המצרים בים הוא מוקד עניינו של בעל המזמור, אלא ייעודו של עם ישראל. המזמור רואה בהושעתם של בני ישראל ממצרים צעד ראשון בשירות מטרה רחוקת טווח, ולצורך מילוי תפקיד שייחוד האל לעם ישראל. העם שנולד בגאולתו משעבוד מצרים, יהיה לממשלת קודש לה', לממלכת כוהנים וגוי קדוש, ובעקבות ייעודו זה, יחול שינוי בעולם כולו.

3 י' זקוביץ, "יציאת מצרים - המפץ הגדול: עיון בתהילים קי"ד", בתוך: ספר מיכאל - בין הזמן הזה לימים ההם, א' שגיא (עורך), 2007 עמ' 81-96.

הרחבה

בעל מזמור קי"ד עומד בפעם נוכח הנס העצום של בחירת עם ישראל ביציאת מצרים. לקראת פסח מצורף חלק מהטור של נתן אלתרמן המתכתב עם המזמור ועם ההגדה של פסח.

אָחַד תָּם / נתן אלתרמן, מתוך הטור השביעי (עמ' 462)

הַמִּין הַזֶּה אָפֵס. כָּלֵנוּ חֲכָמִים.
אֶךְ בְּנִרְאָה הָיָה זֶה לֹא מִשָּׁל שֶׁל סֵתָם.
כִּיּוֹם אוֹלֵי קֶשֶׁה בָּכָךְ לְהֶאֱמִין
אֲבָל הָיָה אֵי פַעַם אָחַד תָּם...
מִזֶּזֶר הָיָה הָאִישׁ. כָּל עִם יוֹצֵאֵי מִגֶּשֶׁן
רָאוּ אֶת הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים בְּעֵינָיו,
רָאוּ אֶת הַמִּכּוֹת וְאֶת נַחֲשׁ הַנְּחֻשֶׁת,
רָאוּ אֶת הַהָרִים שֶׁנִּזְלוּ מִיָּם -
בְּרֹאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹמְדִים כְּנִפְעָמִים
וּמִיָּדָם צוֹנְחִים הַסִּיר וְהִיעָה...
אֲבָל חִישׁ קֵל תִּפְסוּ: זֶה טִבֵּעַ הַיָּמִים
זֶה סִדְרָם וְכֵן נֶאֱמָה וְכֵן יֵאָה.
אֲכֵן מֵעַת צֹאֲתָם אֶת אֲרֵץ רַעֲמִסָּס
הַתְּחִילוּ הֵם תוֹהִים
עַל יוֹם שְׂאִין בּוֹ נֵס.
אֲבָל לֹא יֵן הָאִישׁ הַלֵּז הָאֲגָדִי
אֲשֶׁר נִמְנָה עִם בְּנֵי מִשְׁפַּחַת הַקְּהֵלִי.
צָרִיךְ הָיָה לְרֹאוֹת אֶת זֶה הַגּוֹץ הַתָּם
וְאֶת פְּתִחוֹן עֵינָיו
בְּהִקְרַע הַיָּם...
הוּא כְּנִדְהֵם הַבֵּיט וּבְעוֹד גּוֹפּוֹ סוֹמֵר
רַק "מֵה זֹאת?" הוּא אָמַר - כִּי תָם מֵהוּ אוֹמְרֵךְ..
אֶף עֵת הָרִים רָקְדוּ מִנְגֵד כְּאִילִים
אוֹמְרִים שֶׁהוּא כְּמַעֲט יֵצֵא מִן הַכְּלִים.
וּשְׂנֵי שָׂרֵי מֵאוֹת אֲשֶׁר חִלְקוּ צִיּוֹד
סִפְרוּ שֶׁהוּא דָּבָר אֲפֵלוּ צִיּוֹנוֹת...
אֲכֵן, מֵה נֶאֱרִיךְ מִלִּים מִזֶּן אֵל זָו?
תְּלוּשׁ הָיָה הָאִישׁ וּכְמוֹ מַחוּץ לְזָמֵן...
- - אֶךְ אֵלּוּלָא רָאוּ עֵינָיו מֵה שְׂרָאוּ
וְאֵלּוּלָא יָדַע לְבוֹ מֵה שְׂיָדַע,
קֶשֶׁה לְהַעֲלוֹת אֲפֵלוּ בְּהַרְהוּר
מֵה שֶׁהָיָה נִשְׁאָר מְכָל הַהֲגָדָה.